

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

ในบทนี้จะกล่าวโดยสรุปเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีดำเนินการวิจัย สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะตามลำดับดังนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประเภทของกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่ส่งเสริมลักษณะความเป็นพลเมืองดี ในโรงเรียนประถมศึกษา ในเขตการศึกษา 4 ที่อยู่ในเมืองและนอกเมือง
2. เพื่อศึกษาวิธีการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่ส่งเสริมลักษณะความเป็นพลเมืองดี ในโรงเรียนประถมศึกษา ในเขตการศึกษา 4 ที่อยู่ในเมืองและนอกเมือง
3. เพื่อศึกษาผลของการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่ส่งเสริมลักษณะความเป็นพลเมืองดี ในโรงเรียนประถมศึกษา ในเขตการศึกษา 4 ที่อยู่ในเมืองและนอกเมือง
4. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่ส่งเสริมลักษณะความเป็นพลเมืองดีในโรงเรียนประถมศึกษา ในเขตการศึกษา 4 ที่อยู่ในเมืองและนอกเมือง

วิธีดำเนินการวิจัย

1. กลุ่มตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดและสังกัดเทศบาล ในเขตการศึกษา 4 แยกตามลักษณะพื้นที่ตั้งเป็นเขตในเมืองและเขตนอกเมือง โดยแบ่งเป็น 3 ขนาด คือ ขนาดใหญ่ กลาง และเล็ก รวม 884 โรงเรียน ซึ่งเลือกมาด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างประชากร โดยใช้ตารางสุ่มของ เคจิร์ช และมอร์แกน (Robert V. Krejcie and Daryle W. Morgan 1970: 607-610) ได้ตัวอย่างประชากร 269 โรงเรียน

การศึกษาตัวอย่างประชากร แบ่งตามลักษณะของผู้ให้ข้อมูลซึ่งมี 2 ประเภท คือ ผู้บริหารหรือผู้ช่วยผู้บริหารและครูที่ได้รับมอบหมายหรือมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม

เสริมหลักสูตร โดยกำหนดอัตราส่วนเป็นผู้บริหารและครูโรงเรียนละ 1 คน รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น 538 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ใช้แบบสำรวจ แบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นโดยศึกษาจากเอกสาร บทความ ตำรา งานวิจัย และปรึกษาคณะอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญ โดยมีลักษณะดังนี้

ก. แบบสำรวจประเภทกิจกรรม เพื่อศึกษาประเภทของกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่จัดในโรงเรียนประถมศึกษา ในเขตการศึกษา 4 ปีการศึกษา 2527 ซึ่งถามเฉพาะผู้บริหารเท่านั้น

ข. แบบสอบถาม เพื่อศึกษาสถานภาพของ ผู้ตอบแบบสอบถามและสภาพทั่วไปของโรงเรียน วิธีการจัดกิจกรรม ผลการจัดกิจกรรม ปัญหาและอุปสรรคในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่ส่ง เสริมลักษณะความเป็นพลเมืองดี โดยถามผู้บริหารและครู ซึ่งมีลักษณะข้อคำถามเหมือนกัน

ค. แบบสัมภาษณ์ เป็นการสัมภาษณ์เกี่ยวกับความคิดเห็นของผู้บริหารและครูเกี่ยวกับการดำเนินการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่ส่ง เสริมลักษณะความเป็นพลเมืองดีเพื่อนำมาเป็นข้อมูลเพิ่มเติมนอกเหนือจากแบบสอบถาม

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ในกรณีที่ให้ผู้บริหารตอบแบบสำรวจหรือให้ผู้บริหารและครูตอบแบบสอบถามและให้การสัมภาษณ์นั้น ผู้วิจัยจะส่งแบบสำรวจ แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ไปพร้อมกับหนังสือแจ้งหน่วยงานที่รับผิดชอบ และหนังสือขอความร่วมมือของผู้วิจัยเอง เพื่อขอความร่วมมือในการตอบแบบสำรวจ แบบสอบถามและให้การสัมภาษณ์ โดยผู้วิจัยจะมาขอเก็บแบบสำรวจ แบบสอบถาม และจะมาขอสัมภาษณ์พร้อมกับเก็บแบบสอบถามคืนด้วยตนเอง ในวันและเวลาที่กำหนด สำหรับโรงเรียนที่ผู้บริหารและครูไม่ได้รับเลือกเป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยส่งแบบสอบถามไปพร้อมกับหนังสือแจ้งหน่วยงานในสังกัด เพื่อขอความร่วมมือให้ตอบแบบสอบถาม โดยผู้วิจัยจะขอรับคืนทางไปรษณีย์ หรือเก็บคืนด้วยตนเองแล้วแต่กรณี

ผลปรากฏว่าได้รับแบบสำรวจคืนมาทั้งหมดร้อยละ 92.31 แบบสอบถามคืนมาทั้งหมด 82.71 และคืนให้การสัมภาษณ์ทั้งหมดจำนวน 106 คน

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ได้ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

- แบบสำรวจประเภทกิจกรรมเสริมหลักสูตร วิเคราะห์หาความถี่และร้อยละ และวิเคราะห์การจกกิจกรรมที่จกในสภาพที่เป็นจริง

- แบบสอบถาม ใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS ณ สถาบันบริการคอมพิวเตอร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยวิเคราะห์ดังนี้ คือข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบและสภาพทั่วไปของโรงเรียน วิธีการจกกิจกรรม ปัญหาอุปสรรคในการจกกิจกรรม วิเคราะห์ความถี่และร้อยละ ส่วนข้อมูลเกี่ยวกับความคึกเห็นของผู้บริหารและครูที่มีต่อลักษณะความเป็นพลเมืองดีจากการจกกิจกรรมเสริมหลักสูตร วิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

- แบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์หาความถี่และร้อยละจากรายละเอียดที่ได้

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์เกี่ยวกับประเภทกิจกรรมเสริมหลักสูตร เมื่อพิจารณาการจกกิจกรรมที่จกในโรงเรียน ปีการศึกษา 2527 ตามลักษณะพื้นที่ตั้งและขนาดโรงเรียนพบว่าโรงเรียนส่วนมากจกกิจกรรมเกือบทุกประเภท ซึ่งได้แก่กิจกรรมการปกครองและการประชุมอบรม กิจกรรมการบำเพ็ญประโยชน์ กิจกรรมศาสนาและสังคม สังเคราะห์ กิจกรรมสังคม ศิลปและวัฒนธรรม กิจกรรมนาฏศิลป์ กนตรีและการรื่นเริง กิจกรรมกีฬาและนันทนาการ กิจกรรมวิชาการ กิจกรรมการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์และงานอดิเรก กิจกรรมมูลเสื่อ ยุวกาชาด ในระดับมากส่วนกิจกรรมส่งเสริมค่านิยมและการใช้สินค้าไทยรวมทั้งกิจกรรมอื่น ๆ จกในระดับน้อยที่สุด

2. การจกกิจกรรมเสริมหลักสูตร

2.1 ผลการวิเคราะห์เกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ดำรงตำแหน่งเป็นผู้บริหารหรือผู้ช่วยผู้บริหาร รองลงมาคือครูที่ได้รับมอบหมายหรือมีส่วนร่วมในการจกกิจกรรมเสริมหลักสูตร มีอายุระหว่าง 31-40 ปี มีวุฒิปริญญาตรีหรือเทียบเท่ามากที่สุด ระยะเวลาในการปฏิบัติงานในตำแหน่งปัจจุบัน 6-10 ปี รองลงมาคือ 11-15 ปี

2.2 ผลการวิเคราะห์สภาพทั่วไปของโรงเรียน พบว่าโรงเรียนส่วนใหญ่เป็นโรงเรียนขนาดเล็ก ตั้งอยู่นอกเมือง สำหรับสถานที่อยู่ใกล้โรงเรียนส่วนใหญ่เป็นวัดและสุเหร่า ทางด้านอาคารของโรงเรียน โรงเรียนส่วนใหญ่มีอาคารเรียนและอาคารประกอบ 1-2 หลัง และมีที่ทำการกลุ่มโรงเรียนตั้งอยู่มากที่สุด

2.3 วิธีการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร

(1) ผลการวิเคราะห์ข้อมูล ด้านการวางแผนการจัดกิจกรรมฯ พบว่า โรงเรียนส่วนมาก มีความสอดคล้องกันคือ มีการวางแผนการจัดกิจกรรมในลักษณะจัดทำเป็นโครงการ ส่วนการประเมินโครงการและแผนปฏิบัติงานนั้นกำหนดไว้เมื่อเสร็จสิ้นโครงการมากที่สุด

(2) ผลการวิเคราะห์ข้อมูล ด้านการกำหนดจุดมุ่งหมาย พบว่า โรงเรียนส่วนมาก มีความสอดคล้องกันคือ กำหนดจุดมุ่งหมาย โดยผู้บริหารร่วมกับครู และให้ความสำคัญเรื่องวุฒิภาวะของนักเรียนมากที่สุด

สำหรับลำดับความสำคัญของสิ่งที่คำนึงถึงในการกำหนดจุดมุ่งหมายพบว่า ให้ความสำคัญของการเรียนการสอนตามหลักสูตร มากที่สุด รองลงมาคือประโยชน์ที่ได้รับ

(3) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านการจัดเตรียมวิธีดำเนินงานการจัดกิจกรรมฯ พบว่าโรงเรียนส่วนมาก มีความสอดคล้องกันคือ จัดเตรียมโดยผู้บริหาร ประชุมร่วมกับคณะครู เพื่อวางแผนและกำหนดจุดมุ่งหมาย

เกี่ยวกับวิธีการจัดหาค่าใช้จ่ายในการจัดกิจกรรม พบว่าโรงเรียนส่วนมากใช้เงินรายได้ของโรงเรียนและเงินช่วยเหลือจากคณะครู

ด้านการใช้เครื่องมือวัสดุ อุปกรณ์ พบว่าโรงเรียนส่วนมากมีใช้ไม่เพียงพอ

เกี่ยวกับลักษณะการจัดกิจกรรม เวลาและสถานที่ที่ใช้ในการจัดกิจกรรม พบว่า โรงเรียนส่วนมากเปิดโอกาสให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมตามความสนใจ และกิจกรรมส่วนมากจัดในสนามและบริเวณโรงเรียน ในเวลาตอนเช้าก่อนเข้าห้องเรียน กิจกรรมที่จัดส่วนมากทำตามแผนได้เฉพาะบางกิจกรรมเท่านั้น

(4) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านการควบคุมดูแลการจัดกิจกรรม พบว่า โรงเรียนส่วนมาก ควบคุมโดยแผนปฏิบัติงาน และมีการรายงานผลหลังการจัดกิจกรรม

เกี่ยวกับการควบคุมการใช้จ่ายเงินและการจัดหาเครื่องมือ วัสดุ อุปกรณ์ เพื่อนำมาจัดพบว่าโรงเรียนส่วนมากให้ครู อาจารย์ ที่มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมเป็นผู้ควบคุมและจัดซื้อตามรายการที่กำหนดไว้ในโครงการ

(5) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านการประสานงาน ส่งเสริม สนับสนุนการจัดกิจกรรม พบว่า โรงเรียนส่วนมากใช้หลักความร่วมมือ โดยมีการประสานงานโดยจัดประชุมปรึกษาคณะกรรมการแต่ละกิจกรรม และเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารการจัดกิจกรรมแก่คณะครู นักเรียน โดยวิธีประกาศให้ทราบด้วยวาจา

ด้านการสนับสนุนครูที่มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม พบว่าโรงเรียนส่วนมากสนับสนุนให้ครูจัดกิจกรรมตามความรู้ ความสามารถ และมีการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ ผลงานโดยวิธีจัดป้ายนิเทศ และจัดนิทรรศการ

(6) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านการประเมินผลการจัดกิจกรรม พบว่า โรงเรียนส่วนมากแต่งตั้งผู้รับผิดชอบกิจกรรมเป็นผู้ประเมิน โดยคำนึงถึงคุณค่า หรือผลที่ได้รับ เวลาที่ใช้ในการประเมินหลังการจัดกิจกรรมทุกครั้ง วิธีการที่ใช้ในการประเมินผลส่วนมากใช้การสังเกตการให้ความสนใจของนักเรียน

3. ผลการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่ส่งเสริมลักษณะความเป็นพลเมือง ที่จากการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร 10 ประเภท พบว่า ลักษณะความเป็นพลเมืองดี ทั้ง 36 ด้าน มีลักษณะพลเมืองดีที่เกิดในระดับมากและมีค่าเฉลี่ยสูงสุด 35 ด้าน ปรากฏในกิจกรรมต่าง ๆ 6 กิจกรรม ดังต่อไปนี้

(1) กิจกรรมการปกครองและการประชุมอบรม ก่อให้เกิดลักษณะความเป็นพลเมืองดีในระดับมาก 5 ด้าน คือ ด้านรู้จักประกอบอาชีพที่สุจริต ด้านการมีจิตใจเป็นประชาธิปไตย ด้านรู้จักทอถ่านและไมลองสิ่งเสพติด ด้านความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และด้านความภูมิใจในความเป็นไทย

(2) กิจกรรมการบำเพ็ญประโยชน์ ก่อให้เกิดลักษณะความเป็นพลเมืองดีในระดับมาก 2 ด้านคือ ด้านความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และด้านการรู้จักใช้และ

สงวนรักษาสาธารณสมบัติ, ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

(3) กิจกรรมกีฬาและนันทนาการ ก่อให้เกิดลักษณะความเป็นพลเมืองดีในระดับมาก 10 ด้านคือ ด้านความรับผิดชอบต่อ ด้านความขยันหมั่นเพียร ด้านความมีน้ำใจเป็นนักกีฬา ด้านความกล้าหาญและอดทน ด้านความมีค่านิยมที่ถูกต้อง ด้านความกระตือรือร้นและมุ่งมั่นอนาคต ด้านการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ด้านการมีสุขภาพจิตที่ดี ด้านความยุติธรรมและด้านความมีเหตุผล

(4) กิจกรรมวิชาการ ก่อให้เกิดลักษณะความเป็นพลเมืองดีในระดับมากเพียง 1 ด้านคือ ด้านการใฝ่หาความรู้และความจริง

(5) กิจกรรมลูกเสือ ยุวกาชาดก่อก่อให้เกิดลักษณะความเป็นพลเมืองดีในระดับมาก 16 ด้านคือ ด้านความซื่อสัตย์ ด้านความมีระเบียบวินัย ด้านความมีศีล-สัมปชัญญะ ด้านความละเอียดและเกรงกลัวต่อการประพฤติกผิด ด้านความประหยัด ด้านความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ด้านการวางแผนในการทำงาน ด้านรักษาความสะอาด ด้านรู้จักพึ่งตนเอง ด้านความสามัคคี ด้านเสียสละและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ด้านความเมตตากรุณา ด้านความกตัญญูกตเวที ด้านความเป็นสุภาพชน ด้านยอมรับการเปลี่ยนแปลงและรู้จักปรับตัวและด้านมนุษยสัมพันธ์

(6) กิจกรรมส่งเสริมค่านิยมและการใช้สินค้าไทย ก่อให้เกิดลักษณะความเป็นพลเมืองดีในระดับมาก 1 ด้านคือ ด้านการเป็นผู้ผลิตและผู้บริโภค

5. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านปัญหา อุปสรรค ในการจัดกิจกรรมฯ พบว่า โรงเรียนส่วนมาก คณะครูและนักเรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดจุดมุ่งหมายน้อย ในการวางแผนที่ขาดข้อมูลและแหล่งข่าวสารประกอบการวางแผน

เกี่ยวกับการดำเนินงาน ประสานงาน ควบคุมและติดตามประเมินผลนั้น โรงเรียนส่วนมากขาดบุคลากร และเจ้าหน้าที่ ๆ มีความรู้ ความเข้าใจโดยเฉพาะ อย่างไรก็ตามเกี่ยวกับเรื่องขาดบุคลากรนั้นก็ยังไม่ได้มีการส่งเสริมให้ได้ศึกษาอบรม ศึกษานอก

นอกจากนี้ปัญหาเรื่องงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ สถานที่ เวลาในการจัดกิจกรรม ตลอดจนความร่วมมืออย่างจริงจังจากครู อาจารย์ ก็เป็นปัญหาสำคัญที่ควรแก้ไขอย่างเร่งด่วนด้วย

อภิปรายผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยที่ได้เสนอมาโดยลำดับแล้วนั้น มีประเด็นที่น่าสนใจสามารถนำมาพิจารณาและเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. เกี่ยวกับประเภทของกิจกรรมเสริมหลักสูตร

จากการพิจารณาเกี่ยวกับประเภทของกิจกรรมที่ได้รับการจัดในโรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ทั้งเขตในเมืองและเขตนอกเมือง ทุกขนาดจะเห็นได้ว่า กิจกรรมเสริมหลักสูตรทุกกิจกรรมได้รับการจัดมาก แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า กิจกรรมส่งเสริมค่านิยมและการใช้สินค้าไทย ได้รับการจัดน้อยทั้ง ๆ ที่ในสภาพสังคมปัจจุบันได้มีการกระตุ้นและส่งเสริมให้บุคคล คณะบุคคล และหน่วยงานต่าง ๆ ให้มีค่านิยมไทยมีมาก ดังนั้น ทางโรงเรียนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรตระหนัก สนใจ และควรจะได้ประสานงานหรือจัดกิจกรรมประเภทนี้ ให้ได้ผลและเกิดคุณค่าอย่างจริงมากกว่าที่เป็นอยู่

2. เกี่ยวกับวิธีการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร

จากการพิจารณาในด้านการวางแผนการจัดกิจกรรมนั้น โรงเรียนส่วนมากมีการจัดทำเป็นโครงการขึ้น โดยมีผู้บริหารร่วมกับครู กำหนดจุดหมายขึ้นให้ตรงกับความต้องการของครูและนักเรียน ซึ่งจะเห็นวิธีการเช่นนี้เป็นไปตามวิธีการทำงานที่เป็นไปตามลำดับขั้นก่อน แต่อย่างไรก็ตาม ถ้าหากได้มีการสำรวจข้อมูลประกอบการวางแผนด้วย ก็จะทำให้การวางแผนมีความสมบูรณ์ เกิดประโยชน์อันจะช่วยให้การทำงานประสบความสำเร็จได้มากยิ่งขึ้น และโดยเฉพาะการกำหนดเวลาในการประเมินโครงการนั้นก็ควรจะได้มีการกำหนดระยะเวลาในการประเมินโครงการไว้เป็นระยะ ๆ มากกว่าที่จะกำหนดไว้เฉพาะเมื่อเสร็จสิ้นโครงการเท่านั้น

ส่วนการกำหนดจุดหมายนั้น ส่วนมากแล้วผู้บริหารร่วมกับครูเป็นผู้กำหนดทั้งนี้โดยคำนึงถึงความสำคัญของการเรียนการสอนตามหลักสูตร และวุฒิภาวะของนักเรียนเป็นสำคัญ ซึ่งถ้าจะให้จุดหมายของการจัดกิจกรรมเป็นไปอย่างกว้างขวางนั้น จุดมุ่งหมายควรจะมาจกบุคคลหลาย ๆ ฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นคณะครู นักเรียน หรือแม้แค่ประชาชนในท้องถิ่น ทั้งนี้เพราะในการจัดกิจกรรมนั้นจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องด้วย ถ้าหากทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมในการกำหนดจุดหมายด้วยแล้วก็จะช่วยให้การดำเนินงานบรรลุจุดหมายได้ดียิ่งขึ้น

สำหรับการจัดเตรียมวิธีดำเนินงานการจัดกิจกรรมนั้น ส่วนมากแล้ว ในโรงเรียนประถมศึกษาส่วนใหญ่ผู้บริหารร่วมกับครูจะประชุมกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วสันต์ พรหมบุญ (2522: 93) ที่ว่า ส่วนใหญ่ครูใหญ่เป็นผู้กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการและวิธีดำเนินงาน

ส่วนเรื่องวิธีการจัดหาค่าใช้จ่าย เครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์นั้น จะเห็นได้ว่าเป็นส่วนสำคัญอันหนึ่งที่จะช่วยให้การดำเนินงานเป็นไปได้อย่างประสบความสำเร็จเรียบร้อย แต่ปัญหาที่พบส่วนมากคือมีอุปกรณ์ไม่เพียงพอ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิภา วิสเพ็ญ (2519: 128) และ สุภาพ สัตยานนท์ (2517: ๑) ซึ่งในการกำหนดขั้นตอนเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว ตลอดจนเรื่องเวลา สถานที่ที่ใช้จัดนั้น ทุกฝ่ายควรจะได้ออกหมายละเอียดการจัดหาการใช้ไว้อย่างรัดกุมด้วย จึงจะช่วยให้การจัดเตรียมวิธีการดำเนินงานสมบูรณ์ยิ่งขึ้น อันจะช่วยให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

คำถามการควบคุมดูแลจะพบว่าโรงเรียนส่วนใหญ่ปฏิบัติไปตามแผนปฏิบัติ โดยมีครูอาจารย์ที่มีส่วนร่วมในการควบคุมและรายงานผลปฏิบัติ ซึ่งในเรื่องนี้ควรจะได้มีการให้หลาย ๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เช่น ผู้มีส่วนร่วมในการจัดหาเครื่องมืออุปกรณ์ ผู้ควบคุมการใช้จ่ายเงินหรือนักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมเข้ามามีส่วนในการแสดงความคิดเห็นด้วยเพื่อช่วยให้การควบคุมดูแลเป็นไปอย่างทั่วถึง สามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดคุณค่าต่อการดำเนินงานให้มากที่สุด

เกี่ยวกับการประสานงานส่งเสริมและสนับสนุนเพื่อให้การจัดกิจกรรมดำเนินไปอย่างกว้างขวางนั้น พบว่าในด้านการเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ให้ผู้มีส่วนช่วยเหลือสนับสนุนได้ทราบนั้น ส่วนใหญ่จะใช้วิธีการแจ้งให้ทราบด้วยวาจาเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งตรงกับผลงานวิจัยของ สันต์ พรหมบุญ (2522: 168) อนงค์ศิริ วิชาลัย (2525: 96) ที่ว่าโรงเรียนส่วนใหญ่มีการแจ้งผลการจัดกิจกรรมให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมทราบทุกครั้ง หรือแจ้งให้ทราบเป็นบางครั้ง โดยครูใหญ่หรือครูประกาศผลการจัดกิจกรรมหน้าแถวคอนเคาหรือบางครั้งก็ประกาศในห้องประชุม หรืออาจให้ครูประจำชั้นแจ้งให้นักเรียนทราบ ในเรื่องนี้ทางโรงเรียนควรจะให้ความสำคัญให้มาก ทั้งนี้เพราะถ้าการประสานงานเป็นไปอย่างดี ก็จะทำให้ทุกฝ่ายเข้าใจและเห็นความสำคัญของการสนับสนุนช่วยเหลือที่ตนได้กระทำลงไปก็จะให้การสนับสนุน ให้

ความร่วมมือมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะมีความสอดคล้องกับหลักของความร่วมมือที่โรงเรียนส่วนใหญ่ได้ให้ความสำคัญเป็นอันดับที่ 1 ในการนำมาใช้ประสานงาน การจัดกิจกรรม ซึ่งพบในการวิจัยครั้งนี้อีกด้วย

ในค่านที่เกี่ยวกับการติดตามประเมินผล ปรากฏว่าส่วนใหญ่มักจะแต่งตั้งคณะกรรมการเฉพาะกาลขึ้นประเมินผลโดยกำหนดวิธีการ เวลา และให้ความสำคัญของคุณค่าหรือผลที่ได้รับจากการจัดกิจกรรมไว้ด้วย เมื่อพิจารณาถึงวิธีการประเมินผลที่ใช้วิธีสังเกตความสนใจของนักเรียนและการดูผลงานการจัดกิจกรรม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิภา วิสเพ็ญ (2519: 128) และวสันต์ พรหมบุญ (2522: 168) แล้วจะเห็นได้ว่าเกี่ยวกับเรื่องนี้โรงเรียนส่วนใหญ่ยังปฏิบัติไม่ถูกต้องตามหลักการของการประเมินผล คือยังใช้วิธีการสังเกตและประเมินผลหลังการจัดกิจกรรมเท่านั้น ควรจะได้มีการใช้วิธีการประเมินผลหลาย ๆ วิธี และประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ โดยมีการเสนอผลการประเมินต่อที่ประชุมใหญ่ เพื่อให้ทุกคนที่มีส่วนร่วมในการดำเนินงานและผู้ที่เกี่ยวข้อง ในการจัดกิจกรรมได้ทราบว่า บรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่มากน้อยเพียงใด และมีปัญหาอุปสรรคอะไรบ้าง ซึ่งจะก่อให้เกิดการปรับปรุงแก้ไขในการดำเนินงานครั้งต่อไป

สำหรับปัญหาการจัดกิจกรรม ส่วนใหญ่นั้นเป็นปัญหาจากปัจจัยที่ใช้ในการดำเนินการและปัญหาจากบุคลากร และมีปัญหาอื่น ๆ บ้างเป็นส่วนน้อย เช่น ขาดข้อมูลและแหล่งข่าวสาร การกำหนดจุดมุ่งหมายไม่เฉพาะเจาะจง กังนันทางสำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ และสำนักงานการศึกษาส่วนท้องถิ่น ควรจะได้ร่วมมือกับทางจังหวัด จัดให้มีการประชุม อบรม สัมมนา และให้งบประมาณช่วยเหลืออย่างจริงจัง อันจะทำให้การจัดกิจกรรมประสบความสำเร็จและเกิดประโยชน์มากยิ่งขึ้น

3. เกี่ยวกับผลการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่ส่งเสริมลักษณะความเป็นพลเมืองดี

ในแง่ของความคิดเห็นของผู้บริหารและครูที่เกี่ยวข้องกับลักษณะความเป็นพลเมืองดีบ้านต่าง ๆ อันเกิดจากการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรนั้น เป็นที่น่าสังเกตว่าเมื่อพิจารณาจากค่าเฉลี่ยในแต่ละกิจกรรมที่จัดจะพบว่า กิจกรรมบางกิจกรรมก่อให้เกิด

เกิดลักษณะในระดับมากเกือบทุกลักษณะ ได้แก่ กิจกรรมวิชาการ กิจกรรมกีฬา และกิจกรรมลูกเสือ ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่ากิจกรรมนี้อาจจะมีลักษณะพิเศษของการจัดในแง่ของกระบวนการจัด และวิธีจัดที่กว้างขวางกว่ากิจกรรมอื่น ๆ จึงก่อให้เกิดลักษณะความเป็นพลเมืองดีได้หลาย ๆ ด้าน ซึ่งจากความคิดเห็นของผู้บริหารและครูมีความคิดเห็นว่ากิจกรรมกีฬาและนันทนาการ ก่อให้เกิดลักษณะความเป็นพลเมืองดี มีความกล้าหาญออกทนมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 3.01) ส่วนกิจกรรมลูกเสือ ยุวกาชาด ก่อให้เกิดลักษณะความเป็นพลเมืองดีด้านความมีระเบียบวินัยมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 3.02) ซึ่งลักษณะความเป็นพลเมืองดีด้านความมีระเบียบวินัยนี้ ผู้วิจัยมีความคิดเห็นสอดคล้องกับความคิดเห็นดังกล่าวนี้มาก ทั้งนี้เพราะในสภาพสังคมปัจจุบัน ปัญหาการขาดระเบียบวินัยในสังคมไทยนับเป็นปัญหาที่สำคัญมาก ซึ่งเกี่ยวกับเรื่องนี้ นวลเพ็ญ วิเชียรโชคิ (2516: 4) มีความคิดเห็นว่าหากประชาชนในชาติขาดการปลูกฝัง อบรม กังกล่าวจะทำให้เกิดการขาดวินัยทางสังคม ซึ่งจะเป็นสาเหตุสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้ประเทศล้าหลัง เป็นภาพที่แสดงออกของความบกพร่องทางวัฒนธรรม ดังนั้น การที่ประชาชนในชาติจะมีวินัยทางสังคมได้ก็ขึ้นจำเป็นจะต้องได้รับการปลูกฝังอบรมตั้งแต่เด็ก ซึ่งจากความคิดเห็นดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเห็นว่าการส่งเสริมและสอดแทรกเกี่ยวกับการสร้างวินัยให้แก่เยาวชนให้โดยจริงจังแล้ว ก็จะมีส่วนช่วยพัฒนา ความมีระเบียบวินัยของคนในชาติ ในอนาคตได้เป็นอย่างดี

สำหรับกิจกรรมที่ผู้บริหารและครูมีความคิดเห็นว่ามีส่วนส่งเสริมให้เกิดลักษณะความเป็นพลเมืองดีในแต่ละลักษณะน้อย ได้แก่ กิจกรรมส่งเสริมค่านิยม และใช้สินค้าไทยและกิจกรรมสังคม ศิลปและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่ากิจกรรมทั้ง 2 กิจกรรมนี้ มีส่วนช่วยให้นักเรียนสามารถทำงานร่วมกับชุมชนได้เป็นอย่างดีทั้งจะเป็นการปลูกฝัง อบรม ค่านิยมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติที่กำลังจะสูญหายไปให้คงไว้และพัฒนาต่อไปได้อีกทางหนึ่ง กับทั้งจะช่วยพัฒนาความรู้สึกนึกคิดของเยาวชนให้เกิดความห่วงแหน และมีค่านิยมในศิลปวัฒนธรรมของชาติตั้งแต่เยาว์วัยด้วย ซึ่งความคิดเห็นเรื่องค่านิยมนี้เป็นเรื่องสำคัญยิ่งที่ เชคคักคิ โชวาสินธุ์ (2525: 6) กล่าวว่าปัญหาสังคมไทยปัจจุบันนั้นเป็นปัญหาทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับค่านิยม ซึ่งจำเป็นจะต้องได้รับการแก้ไขและสร้างค่านิยมพื้นฐานของการพัฒนา

ประเทศ ทั้งนี้เพราะค่านิยมเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของสมาชิกของสังคม สังคมจะเสื่อมหรือก้าวหน้าขึ้นขึ้นอยู่กับค่านิยมของสังคมเป็นสำคัญ ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยจึงมีความคิดเห็นว่า เพื่อเป็นการสนองตอบหลักการของหลักสูตรประถมศึกษา ที่มุ่งสร้างเอกภาพของชาติค้อยแล้ว ในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรในโรงเรียน ก็ควรจะเปิดให้มีความสำคัญกับค่านิยมเพื่อชีวิตและสังคมให้มากด้วยเช่นกัน

ส่วนด้านความคิดเห็นของผู้บริหารและครูเกี่ยวกับลักษณะความเป็นพลเมืองดี 9 ลักษณะ ได้แก่ ด้านความซื่อสัตย์ ด้านการประกอบอาชีพสุจริต ด้านการรู้จักรักษาความสะอาด ด้านการมีจิตใจเป็นประชาธิปไตย ด้านมีความสามัคคี ด้านรู้จักต่อต้านและไม่หลงสิ่งเสพติด ด้านตระหนักสนใจหรือมีส่วนร่วมทางการเมือง ด้านความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และด้านความภูมิใจในความเป็นไทย ซึ่งผู้บริหารและครูเห็นว่าเป็นลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่เกิดขึ้นในทุกกิจกรรม ซึ่งวิจัยเห็นว่าเป็นสิ่งที่ผู้บริหารและครูที่มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม ควรจะใส่ใจตระหนักและให้ความสนใจ โดยพยายามจัดกิจกรรมที่เอื้ออำนวยต่อการที่จะปลูกฝังลักษณะความเป็นพลเมืองดีทั้ง 9 ลักษณะนี้เอาไว้ แล้วพยายามหาวิธีการที่จะจัดกิจกรรมหลาย ๆ กิจกรรมให้สามารถส่งผลให้เกิดลักษณะความเป็นพลเมืองดีในค่านอื่น ๆ ในกิจกรรมต่าง ๆ ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยการจัดกิจกรรมทุกครั้ง มีความจำเป็นที่จะต้องคำนึงถึงความต้องการของผู้เข้าร่วมกิจกรรม โรงเรียน และความเป็นไปได้ในการปลูกฝังลักษณะความเป็นพลเมืองดีในค่านอื่น ๆ ประกอบไปด้วย ทั้งนี้โดยยึดหลักการที่ว่าเพื่อตัวนักเรียนเอง เพื่อโรงเรียนและเพื่อประโยชน์และคุณค่าที่จะเกิดแก่สังคม

สิ่งที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่งสำหรับความคิดเห็นของผู้บริหารและครูเกี่ยวกับลักษณะความเป็นพลเมืองดีด้านการตระหนัก สนใจ และมีส่วนร่วมทางการเมือง ปรากฏว่าผู้บริหารและครูเห็นว่าคุณลักษณะพลเมืองดีค่านนี้เกิดในระดับน้อยทุกกิจกรรมซึ่งนับว่าเป็นเรื่องที่น่าสนใจมาก เพราะว่าคุณลักษณะพลเมืองดีค่านนี้มีความจำเป็นต่อความมั่นคงและความเจริญก้าวหน้าของประเทศชาติ ที่สมควรจะปลูกฝังให้มันตั้งแต่เด็กซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของ สมิท เคิร์ส และแอทกินสัน (Smith, Krouse and Atkinson 1969) ที่เห็นว่าในสังคมประชาธิปไตย โรงเรียน

มีความรับผิดชอบในการเตรียมประสบการณ์ ที่จะทำให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการปกครอง เพราะถ้าหากประชาชนขาดความรู้ ความเข้าใจในกระบวนการกลุ่ม ขาดความซาบซึ้งและเห็นคุณค่าของประชาธิปไตย ขาดความสามารถในการดำรงชีวิต ตลอดจนการทำงานร่วมกันกับสมาชิกอื่นในสังคมได้แล้ว รากฐานของการปกครองระบอบประชาธิปไตยของเรากำลังล้มเหลว นอกจากนี้จากการศึกษาทัศนคติของนักเรียนมัธยมศึกษาที่มีต่อการเป็นพลเมืองดีของซันท์ (Shant 1973:1499-A) คำนทัศน์คติต่อมนทัศน์ประชาธิปไตยการเป็นพลเมืองดี ความสนใจทางการเมือง ความเชื่อในหลักประชาธิปไตย และความคิดที่มีต่อสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน พบว่าเพศ ระดับชั้น และโรงเรียนที่ต่างกัน จะมีทัศนคติต่อค่านักกล่าวเหมือนกัน จึงกล่าวได้ว่าในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรในโรงเรียนนั้น ทางโรงเรียนควรจะได้ตระหนัก สนใจ ปลูกฝังและเผยแพร่ลักษณะพลเมืองดี ค่านการมีส่วนร่วมทางการเมืองให้เกิดขึ้นให้มากที่สุด ทั้งนี้เพื่อพัฒนาระบอบการปกครองประชาธิปไตยของเราในอนาคตให้เจริญก้าวหน้ากว่าที่เป็นอยู่

อย่างไรก็ตามในการที่จะพัฒนาความรู้ความเข้าใจและฝึกฝนเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีนั้น ผู้บริหารและครู ควรจะได้รู้ถึงพื้นฐานทางบ้านของนักเรียนด้วย และที่สำคัญก็คือ การสร้างความสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้นระหว่างครูกับนักเรียน โดยให้ความเป็นกันเอง พยายามเข้าใจถึงความต้องการของนักเรียน ก็เป็นส่วนสำคัญไม่น้อยที่จะทำให้กิจกรรมเสริมหลักสูตร ในโรงเรียนประสบผลสำเร็จ มีส่วนส่งเสริมให้เกิดลักษณะความเป็นพลเมืองดีแก่นักเรียนทุกคนได้มากขึ้นด้วยเช่นกัน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรทำการวิจัยเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่ส่งเสริมลักษณะความเป็นพลเมืองดีในเขตการศึกษาอื่น ๆ ด้วย เพื่อจะได้ทราบถึงวิธีการ ตลอดจนปัญหาอุปสรรค ในการพัฒนาเป็นรูปแบบการจัดกิจกรรมที่ดีในอนาคต

2. ควรทำการวิจัยในเชิงปฏิบัติการ (Action Research)

เพื่อทดลองการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมลักษณะความเป็นพลเมืองดีในโรงเรียนกลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 ขนาดคือ ขนาดใหญ่ กลาง และเล็ก แล้ววิเคราะห์พฤติกรรมก่อนและหลัง